

Antun Bauer – filozof i nadbiskup

Ivan MACAN

Sažetak

U ovom je članku autor nastojao predstaviti dr. Antuna Bauera ne samo kao filozofa, nego i cjelovito svu njegovu ličnost. Uz glavne podatke iz njegova života nalazimo tu i važnije Bauerove crte kao filozofa, kao znanstvenika–polemičara, kao dušobrižnika i nadbiskupa te napokon kao dobrotvora znanosti, društva i Crkve. Svi će ti podaci pripomoći ne samo tome da se taj čovjek i njegovo djelo izvuče iz zaborava u koji je nezasluženo upao, nego da i sama njegova misao bude razumljivija.

Možemo pretpostaviti da je Antun Bauer, četvrti zagrebački nadbiskup, a prije toga sveučilišni profesor, filozofski pisac i član Akademije, vrlo malo poznat u hrvatskoj javnosti. A ipak, njemu bi osobito u mnogočemu morao biti zahvalan ponajprije grad Zagreb, hrvatski kulturni krugovi, a naposljetku i hrvatska Crkva. Bilo je stoga opravdano da je na *Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu* bio održan kolokvij o Antunu Baueru, ponajprije kao filozofu i filozofskom piscu koji je pripadao neoskolastičkom filozofskom smjeru. No, predstavimo поблиže toga čovjeka.

1. Biografski podaci¹

Antun Bauer potječe iz ne baš imućne, ali djecom bogate obitelji (bilo ih je petnaestero) koja se iz austrijskog Gradišća (Burgenlanda) preselila u Hrvatsku. Otac mu se još rodio u Siegendorfu u Austriji. Antun, koji se rodio 11. veljače 1856. u Breznici nedaleko Bisaga, bio je treće dijete, a prvi dječak. Obitelj se uskoro preselila na erdödijevsko imanje u Zamlaki kod Varaždina gdje je Antunov otac uzeo u zakup mljekarstvo. Osnovnu je školu Antun ipak započeo u Jastrebarskom gdje su stanovali djed i baka (očevi roditelji), ali se nakon drugog razreda vratio u Varaždin kamo su mu se roditelji preselili. U Varaždinu je Antun pohađao šest razreda gimnazije da bi je završio u zagrebačkoj »crnoj školi«. Tu je nastavio i studij teologije. Profesor na

1 Kad je nadbiskup Bauer slavio 50. obljetnicu svećeničkog ređenja, onda su njegovi suradnici Janko Barle i Svetozar Ritig sabrali i uredili zbornik radova o njemu pod naslovom *Zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer u životu i u djelu o njegovom zlatnom svećeničkom jubileju 28. srpnja 1929.*, izdano u Zagrebu 1929. Odsad citirano kao *Zbornik*.

teologiji bio mu je potonji (i prvi) vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler koji je nastojao da daroviti mladić Bauer pođe na studije u inozemstvo (Rim ili Louvain), ali je mogao otići samo u Budimpeštu. Tamo ostaje sve do svećeničkog ređenja 27. srpnja 1879. Na dalje studije polazi u Beč gdje postiže doktorat iz teologije. Vrativši se u Zagreb (g. 1882.), postaje najprije katehetom a zatim (g. 1887.) suplentom te izvanrednim profesorom temeljnog bogoslovlja na *Bogoslovnom fakultetu* novog zagrebačkog sveučilišta. Već g. 1886. (kad mu je bilo 30 godina) preuzima uređivanje poznatog, uglednog i utjecajnog tjednika *Katolički list* što ga je izdavao zagrebački nadbiskupski dvor i koji mu je omogućio da pišući širi, a ponajviše brani kršćanski nauk i vjeru pred napadajima liberalnih i bezbožnih struja koje su u Zagreb, osobito na sveučilište, dolazile iz Beča i Praga. Bauer se već tu izoštrio za čvrstog polemičara. No, Bauer je od god. 1887. do 1910. djelovao kao sveučilišni profesor fundamentalnog bogoslovlja kamo su spadala i predavanja iz filozofije. Da bi se potpuno mogao posvetiti profesorskom radu, on g. 1890. napušta uredništvo *Katoličkog lista* premda u njemu i dalje sudjeluje. U vrijeme njegova profesorskog rada pada i razdoblje znanstvenog spisateljskog rada, ponajviše na području filozofije. Godine 1892. Bauer izdaje djelo *Naravno bogoslovje*, a dvije godine poslije *Opću metafiziku ili ontologiju* te napokon djelo *Wundtov metafizički sustav* (1897.) na temelju kojeg je postao redovnim članom *Jugoslavenske akademije*. Godine 1911. Bauer postaje pomoćnim zagrebačkim biskupom zbog narušenog zdravlja i starosti nadbiskupa Jurja Posilovića kojega će nakon njegove smrti 1914. naslijediti kao zagrebački nadbiskup. Razumljivo je da onda prestaje Bauerovo znanstveno razdoblje jer se sav daje na izgrađivanje svoje velike nadbiskupije, osobito grada Zagreba, kojemu postaje jedan od većih dobrotvora.

Bauer postaje nadbiskupom uoči prvog svjetskog rata, dakle u vrijeme velikih promjena u Europi i u Hrvatskoj. Hrvatska se napokon oslobađa od višestoljetne zlosretne povezanosti s habsburškim carstvom da bi se nakon samo 33 dana vezala uz svoga istočnog susjeda koji joj je bio još manje sklon od Habsburgovaca. N. Kolarek u svom nekrologu² napominje kako je Bauer dne 29. listopada 1918. na dan proglašenja hrvatske neovisnosti od austrijskog carstva, »blažena lica« ulazio u hrvatsku sabornicu te svečanom činu proglašenja nezavisnosti Hrvatske daje moralnu sankciju pjevajući malo poslije toga svečani *Te Deum* u historijskoj crkvi svetoga Marka.

U takvim povijesnim okolnostima Bauer čini sve što kao zagrebački nadbiskup može kako bi što više uzdigao narod ne samo na vjerskom i moralnom području, što mu je dakako bila glavna briga, nego i na znanstvenom, prosvjetnom, društvenom, gospodarstvenom i političkom. Mnoge institucije u Zagrebu zahvaljuju Baueru svoj nastanak i daljnji rad. *Jugoslavenska akademija*

2 *Katolički list* 51 (1937) str. 598–602.

znanosti i umjetnosti bira ga 20. svibnja 1915. za svoga prvog pokrovitelja poslije biskupa Strossmayera.

Posebno je zaslužan za zagrebačko sveučilište. Pri svom ponovnom osnutku (g. 1874.) ono ima samo tri fakulteta: bogoslovni, mudroslovni i pravni. Bauerovom zaslugom počinju s radom medicinski i gospodarsko–šumarski fakultet jer im on daruje ili vrlo povoljno prodaje zemljište za izgradnju klinika i instituta. N. Kolarek spominje da je medicinskom fakultetu g. 1917. darovao zemljište u vrijednosti od 2 milijuna jugoslavenskih dinara, a gospodarsko–šumarskom fakultetu daje toliko povoljnu prodaju nadbiskupskog dobra u Maksimiru da to upravo znači dar od kojih 10 milijuna dinara.³ Pobrинуo se za uspostavu akademske menze i đačkih domova kako bi i siromašniji sinovi hrvatskoga naroda mogli imati pristup školovanju. Osnovao je i cijelo vrijeme svoga života potpomagao *Hrvatsku bogoslovsku akademiju* kao znanstveno bogoslovno društvo za sustavno organiziranje bogoslovnog rada u hrvatskim krajevima koji bi obuhvatio i skolastičku filozofiju te povijest hrvatskih biskupija.

Na srcu mu je ležala i pučka prosvjeta »najširih slojeva naroda«. Bio je pokrovitelj *Društva svetoga Jeronima* (koje je pokrenuo njegov prethodnik kardinal Juraj Haulik) i brinuo se, kako u *Katoličkom listu* piše F. Rožić, da bi iz njega »tekao ne potočić, ne potok, već široka rijeka zdrave naobrazbe u široke slojeve naroda (...) u svaku najmanju potleušicu«. ⁴ Bauer se kao nadbiskup brinuo i za ekonomski boljitak, osobito seljaka s kojima je od djetinjstva bio povezan. Vidjevši promjenu ekonomskih prilika zbog prijelaza od naturalnog na novčano gospodarstvo, a da bi zaštitio seljake od nesavjesnih vjerovnika, obilazi župne dvorove prostrane nadbiskupije kupujući dionice kako bi osnovao Poljodjelsku banku za kreditiranje hrvatskog seljaka. Prve njezine prostorije nalazile su se u njegovu privatnom stanu. Bio je također promicatelj zadružne ideje. Suradivao je i s Antunom Radićem s kojim je proizvodio mnoge večeri u ozbiljnim raspravama, a glavne su im teme bile: hrvatsko nacionalno pitanje, ekonomsko i prosvjetno uzdizanje hrvatskog naroda, vjersko i moralno očuvanje obitelji i pojedinaca. Žalio se što se taj isti Ante Radić znao grubo očešati o predstavnike vjere i morala, uočavajući već onda pogibelji koje su dolazile od ideja liberalizma, materijalizma i komunizma.

Podupirao je i zdravi tisak. Vlastitim je novcem osnovao nadbiskupsku tiskaru i odredio da ona bude vlasništvo *Dječaćkog sjemeništa* i da se u njoj, uz umjerenu naplatu, tiskaju katolički listovi i časopisi.

Nadbiskup Bauer je umro 7. prosinca 1937. u Zagrebu, a kao nadbiskup odmah ga je naslijedio njegov koadjutor dr. Alojzije Stepinac.

3 Usp. isto.

4 Isto, str. 610.

2. Bauer kao filozof

Bauerov nasljednik na katedri filozofije *Bogoslovnog fakulteta sveučilišta u Zagrebu* dr. Stjepan Zimmermann dva put je pisao o njemu kao filozofu.⁵ Zimmermann, sâm vrstan filozof, bio je sigurno najpozvaniji da o tome nešto kaže kad je riječ o Baueru. U spomenutom *Zborniku* izdanom prigodom svećeničkog jubileja, Zimmermann napominje da se zbog svećarske okolnosti moramo čuvati svakog idealiziranja, tim više što Bauerovo djelo može podnijeti i svu oštrinu kritike.

Evo što je Zimmermann u tom prvom prilogu o Baueru istaknuo: Bauer je u prvom redu bio *skolastički* filozof, odnosno »suvremeni skolastički metafizičar«. Ako se podsjetimo da Bauer započinje svoj filozofski rad u vrijeme kad se na europskoj filozofskoj pozornici nalaze razni smjerovi novokantizma kao protuteža sve jačem materijalizmu i pozitivizmu koji su na metafizička i metempirijska pitanja odgovarali: *ignoramus et ignorabimus*, na jednoj strani, a na drugoj strani obnova aristotelovskih studija osobito potaknuta enciklikom pape Leona XIII. *Aeterni Patris*, i obnovom skolastike kao neoskolastike u crkvenim školama, ali i cjelovitim kritičkim izdanjem Aristotelovih djela od *Berlinske akademije znanosti*, onda se vidi koliko je suvremeno i suvereno Bauer zaplivaao u europska filozofska zbivanja. Njegova dva stožerna djela *Naravno bogoslovlje* (1892.) i *Opća metafizika ili ontologija* (1894.), tj. izrazito metafizička tematika, pokazuju Bauerovu odlučnost da i u malom hrvatskom narodu proširi aristotelovsku tradiciju u službi kršćanske predaje i vjere, kako je to zahtijevala papina enciklika. Svjestan vječnog prigovora da je skolastička filozofija samo »služavka teologije« pa je stoga filozof kršćanin i svećenik spriječen u svojoj slobodi umovanja jer je pri tom vezan za crkveni autoritet, Bauer jasno pokazuje povijesnu povezanost skolastičke filozofije s Aristotelom, a time i njezin filozofijski karakter.

Takvim i sličnim prigovorima Bauer je jasno odgovorio u svojem inauguralnom govoru prigodom ustoličenja za rektora Zagrebačkog sveučilišta g. 1906. pod naslovom *Vjera i znanost*, zastupajući misao da između vjere i prave znanosti ne može biti sukoba. Sukobe stvaraju ljudi – »apologete i učenjaci«. Jedni iznoseći protiv vjere tobožnje nesumnjive znanstvene rezultate koji su u stvari samo puke hipoteze, a drugi s tvrdnjama koje nisu nauk vjere nego njihove osobne misli. Zato se on na kraju toga svoga govora zalaže i za obnovu bogoslovnog studija, na kojem bi se morao predavati »čitav sustav filozofije ubrojivši i socijologiju«, i za suradnju s ostalim učenicima kako bi zajedno poradili oko napretka sveučilišta i napokon od sveučilišne mladeži očekuje da traže »istinu ustrajno, mudro i obzirno« ne dopustivši da u njima »strasti zaigraju boj«. Možda je to bila aluzija na

5 Najprije u spomenutom *Zborniku*, str. 25–29; zatim kao nekrolog nakon Bauerove smrti u *Ljetopisu JAZU*, 51 (1937/38) str. 108–127.

nekolicinu mladih akademičara koji su prosvjedovali što je rektorom postao profesor bogoslovnog fakulteta i svećenik.

Baueru jamačno pripada čast da je u nas »prvi, sa samostalnom naučenjačkom spremom, izradio 'prvu filozofiju', teodiceju, od koje nijedna znanost nije bolja, i ako bi nužnija bila za neposredne praktične potrebe života«. ⁶ Zimmermann smatra da je Bauer »nesumnjivo *sistematičar koji je metafizičku filozofiju shvatio sasvim prema suvremenim zahtjevima*: da zadrži kontakt s općeno naučnim i modernim filozofskim nazorima«. ⁷ Zimmermann ujedno ističe i pohvaljuje filozofijsku i didaktičku karakteristiku tih dvaju djela koja i u tom pogledu stoje na visini kritičkog ogleada. Baueru pripada zasluga što je, uz svoga učitelja Stadlera, stvarao naš hrvatski filozofijski jezik i postavljao osnove suvremenoj našoj filozofiji, pa je on po Zimmermannovu mišljenju »daleko više od školskog pisca: on je s punim pravom postao radnim članom Akademije znanosti«. ⁸

Bauerovo drugo poznato djelo *Wundtov metafizički sustav* pokazuje njegovu informiranost u modernoj filozofiji i njegovo kritičko gledanje na osnovnu problematiku te filozofije, a to je problematika spoznaje. Ako se podsjetimo da su Wundtova djela, na koja se Bauer osvrće izašla g. 1880. (*Logika*) i 1889. (*Sistem filozofije*), a Bauer svoje radove počinje u Akademiji čitati početkom g. 1895., onda je očita njegova suvremenost. I tom raspravom Bauer je krčio putove u hrvatskoj filozofijskoj pisanoj misli. Bauer se tako suprotstavio Wundtovu pozitivizmu koji je filozofiju htio svesti na iste spoznajne metode koje se primjenjuju u prirodnim znanostima. Rezultat takvog mišljenja je poricanje mogućnosti metafizike jer se prirodno–znanstvenom metodom ne daju osigurati odgovori na pitanja o Bogu i duši. Bauer kao skolastički filozof vidi ovdje potrebu da se racionalno izgradi opravdanje religije. Zato on voluntarističkom subjektivizmu Wundtove filozofije suprotstavlja racionalno utemeljenje objektivno istinite spoznaje i mogućnost metafizičke spoznaje. I ovdje opet Zimmermann ističe da je Bauer »u našoj hrvatskoj literaturi prvi s ovom raspravom dokumentirao kritičko shvaćanje novovječne filozofije«.

3. *Bauer kao polemičar*

Dok je Bauer svoja striktno filozofska djela, osobito raspravu o Wundtu, pisao »duboko mirnim tokom«, u svojim suprotstavljanjima i raspravama s protivnicima metafizike i religije bio je puno oštrije i borbeniji. Bauer je bio pravi polemičar. Njegova se polemika usmjeruje poglavito protiv trojice zagrebačkih sveučilišnih profesora i inače poznatih ličnosti društvenoga

6 *Zbornik*, str. 27.

7 *Isto*.

8 *Isto*, str. 28.

života. To su bili jezikoslovac Bogoslav Šulek, prirodoslovac Špiro Brusina i pravnik Franjo Spevec. Polemike je ponajviše vodio na stranicama *Katoličkog lista*, pogotovo dok je bio njegov urednik, ali i u okviru Akademije, osobito sa Šulekom.

Čini se da Bauer nije sâm započimao polemike, nego je uglavnom odgovarao na napade i branio stajališta Katoličke crkve i vjere. Šulek (1816.–1895.), podrijetlom Slovak, koji je osobito zaslužan za razvoj hrvatskog leksika, počeo je širiti materijalističke ideje svojim radom *Područje materijalizma* koji je čitao u Akademiji. Dakako, da se Bauer i sâm član Akademije osjetio ponukanim da na Šulekove izazove odgovori. Odgovor je došao u knjižici pod istim imenom koju je izdao vlastitim troškom (1889.). Na to je Šulek opet odgovorio spisom *Antikritika razprave o području materijalizma* (1889.), na što se je Bauer opet osvrnuo i to je trajalo pune dvije godine. Ton kojim su te rasprave obostrano bile pisane danas će nas začuditi. Tu su, osobito na Šulekovo strani, padale i grube riječi kao glupak, luđak, bezobraznik, prostak i sl. što ipak ne spada na »akademski žargon«.

Drugi je Bauerov protivnik bio biolog Špiro (Spiridion) Brusina (1845.–1908.). On se je Baueru zamjerio jer se dosta nekritički počeo oduševljavati darvinističkim i materijalističkim idejama, koje su posebice poricale osobitost i besmrtnost ljudske duše, i širiti ih. Bauer je ponajviše polemizirao protiv učenja Herberta Spencera koje se širilo u Hrvatskoj. U *Katoličkom listu* g. 1888. nalazimo niz njegovih članaka protiv pozitivizma, senzizma, darvinaca, transformista i protiv Spencera, kojima predbacuje da žele stvoriti neku »religiju budućnosti«. On piše: »Žalosnije zablude jedva bi se moglo i izmisliti. Pak da mi kršćani ne zamijenimo vjeru svoju s ovom toli utješnom filozofijom! Nećemo, ma nas darvinovci i sažaljevali; mi ćemo i dalje ostati uz onu filozofiju koja moli: Oče naš, koji jesi na nebesih.«⁹

Premda je Bauer bio od Šuleka mlađi 40 godina, a od Brusine 11, ipak je još kao tridesetogodišnjak, u *Katoličkom listu* g. 1886., aludirajući na podrijetlo obojice, napisao: »Onda bi bolje bilo za hrvatski narod, da dr. B. Šulek nije nigda uživao njegova gostoljublja; a hrvatski bi narod lahko pregorio, da ni S. Brusina nije nigda proslavio djeli *zdrava razuma svoga*« (str. 348). Brusina je naime bio talijanskog podrijetla. U istom je broju Bauer, upozoravajući na opasnosti koje dolaze od razvitka kemije, napisao riječi koje su za nas danas vrlo aktualne: »Možda će se roditi junak, koji će izmisliti remek djelo mehaničkog umijeća, da jednim praskom sav svijet u ništa pretvori« (str. 337).

Treći Bauerov protivnik bio je njegov kolega iz sjemeništa, poslije profesor prava Franjo Josip Spevec (1855.–1918.). Spevec je u svojim predavanjima na pravnom fakultetu, brošuram *Ženidba i država* te nizom nepotpisanih članaka pod naslovom *Pismo Luke prijatelju Marku* zastupao potrebu uvođenja

⁹ *Katolički list* 20 (1888) str. 176.

obvezatnog civilnog braka koji bi se mogao i razrješivati. U tom okviru on je napao biskupsko pismo o ženidbi što su ga zajedno izdali zagrebački nadbiskup Posilović i đakovački biskup Strossmayer nazvavši ih ultramontanistima u Hrvatskoj. Bauer odgovara Spevecu također nizom članaka u *Katoličkom listu* pod naslovom *Pismo Luki o njegovom pismu Marku*. Napokon ga poziva da promisli što čini pa da se obrati Bogu, podsjećajući ga na dane koje su zajedno proveli u sjemeništu. Bauer piše: »Luka, još si premlad, a da bi te zaokupile ovakve misli. Mogle bi ove ipak prekasno doći, jer 'Bog se ne da ružiti' (Gal 6,7). Za to Te kumim uspomenom onih dana, koje smo zajedno sprovedli pod jednim krovom – sjemeništnim – ter Ti ponavljam: 'Ne docni obratiti se ka Gospodinu i ne odgađaj od dana do dana, jer će iznenada doći gnjev njegov, i vrijeme osvete upropastit će Te' (Crkv. 5,8.9), Tvoj prijatelj Ante.«

Iz toga se vidi da Bauer nije toliko napadao nove znanstvene uvide, nego se protivio prebrzim i nedokazanim zaključcima. Zato on kaže: »Kada se kritički radi, to se navadaju razna mijenja, razlozi, dokazi itd. – pro et contra, a ne nastoji se *ipotez* ničim neosnovan, makar se i sviđao drugome narinuti. Ako se o kojoj stvari samo zlo spominje, a dobro il nikako il samo mimogredce, onda se tuđer opaža rđav karakter«. ¹⁰ O Bauerovu načinu pisanja i pobijanja protivnika, osobito Spevčevih »pisama Marku« kaže u svom osvrtu na Bauerovo urednikovanje *Katoličkog lista* dr. Stjepan Bakšić: »Rijetko sam kada čitao pobijanje čijih navoda takvom preciznošću i logikom. Dr. A. Bauer osvjetljuje Spevčeve tvrdnje te im ruši svaki oslon. (...) Ova je polemika puna i vedrog esprita i ijetkih doskočica te nam zorno osvjetljuje sav Spevčev karakter: kao znanstvenjaka, profesora i politika.« ¹¹

Osim toga Bauer je polemizirao i s pravoslavcem Emilijanom Radićem koji je Rimskoj crkvi osporio da nema nikakve autoritativne dogmatske definicije pokazujući mu da nema uopće prave definicije o Crkvi. Uvrijeđeni Radić odgovara Baueru u *Srpskom Sionu* otvorenim pismom napadajem na Bauera kao osobu.

No, Bauer nije izbjegavao polemiku ni unutar Katoličke crkve. Kad se digla bura oko knjige Frana Barca *O modernoj katoličkoj apologetici*, koju je uglavnom vodio krčki biskup Anton Mahnič, Bauer ustaje u Barčevu obranu. Tu je, prema Bakšićevu mišljenju, Bauer pokazao »kako je duboko i svestrano poznao mnogostruku i zamršenu teološku literaturu o svim i najmodernijim pitanjima«. ¹²

10 *Katolički list* 30 (1886) str. 234.

11 Stjepan Bakšić, Nadbiskup kao pedagog, profesor gimnazije i svučilišta, bogoslovski pisac i redaktor »Kat. lista«, *Zbornik*, str. 18.

12 *Isto*, str. 24.

4. *Bauer kao nadbiskup i mecena*

Antun Bauer je 29. siječnja 1911. godine bio u Rimu posvećen za biskupa i određen za koadjutora s pravom nasljedstva ostarjelom nadbiskupu dr. Jurju Posiloviću, a tri godine poslije sjeda na zagrebačku nadbiskupsku stolicu. Tad završava njegova znanstvena djelatnost i sav se daje na duhovnu izgradnju svoje velike nadbiskupije. A suočavao se s mnogim teškoćama. Jedna je bila velika nestašica klera. Zato je odmah počeo misliti na to kako da otvori i sagradi dječačko sjemenište s gimnazijom gdje bi se mogli školovati dječaci koji već zarana osjete poziv i želju za svećeništvom. Svoju će nakanu i ostvariti uloživši veliki crkveni kapital u velike zgrade Dječačkog sjemeništa na Šalati u Zagrebu u kojem su se kroz prošlih sedamdeset godina odgojili i odškolovali mnogi hrvatski svećenici i kulturni radnici.

Nalet raznih struja i krivovjerja nadbiskup Bauer nastoji usporiti i sprječavati osobito svojim korizmenim okružnicama i propovijedima na velike blagdane u prvostolnici. Dominik Premuš, pomoćni zagrebački biskup, piše: »Vidjeh među slušateljima sveučilišne profesore, visoke činovnike, kako vise o njegovim ustima«. ¹³ Revno obilazi svoju biskupiju dijeleći osobito sakrament potvrde i poučavajući narod u kršćanskom nauku prilagođujući ga konkretnim potrebama. Premuš ističe da je Bauer prošao sve župe svoje velike nadbiskupije, a neke je posjetio i više puta. Osobito je isticao pobožnost prema Presvetom Sakramentu promičući klanjanje, kao i pobožnost Srcu Isusovu. Godine 1923. organizirao je euharistijski kongres u Zagrebu koji je bio »pravi trijumf živoga i nepobjedivoga katolicizma u Zagrebu i u hrvatskom narodu« (Premuš).

Njegovim zalaganjem u Zagreb dolaze franjevci konventualci na Sv. Duh, franjevci trećoredci na Ksaver, u nadbiskupsko sirotište kod sv. Martina u Vlaškoj ulici dolaze salezijanci, a u željezničarsku koloniju u Maksimir dominikanci. Ti redovnici uvelike pomažu u duhovnoj pastvi u Zagrebu dok isusovci i dominikanci obavljaju pučke misije po čitavoj nadbiskupiji. Nadbiskup dovodi i nove ženske redovničke kongregacije kao što su Stadlerove Služavke Malog Isusa u Maksimiru i Karmelićanke Srca Isusova na Vrhovcu i u Leskovcu kod Zagreba. Najveći dio karitativnog i školskog rada u Zagrebu bio je u rukama sestara milosrdnica koje je u Zagreb doveo još kardinal Haulik.

Napokon, nadbiskup Bauer otvara godine 1925. prvu sinodu zagrebačke nadbiskupije, kako bi se u njegovoj nadbiskupiji što bolje primjenjivali propisi novog crkvenog zakonika i odgovori naletima modernizma i liberalizma.

Budući da je nadbiskup Bauer ujedno i predsjednik biskupskih konferencija, njegova se pastoralna briga prostire i preko međa njegove nadbiskupije. Kao »najuvažniji član episkopata u tadašnjoj državi« (N. Kolarek) osobito se je zalagao u zaštiti pravedne stvari Crkve, agrarnih dobara, vjerske obuke

13 *Zbornik*, str. 40–44.

u školama, slobode crkvenih organizacija kao što su Marijine kongregacije i sl. Njegovim je zalaganjem i Zavod sv. Jeronima u Rimu, oko kojega se splela čitava afera,¹⁴ došao pod hrvatsku upravu.

Prikaz Bauerove osobnosti ne bi bio cjelovit kad ne bismo barem ukratko istaknuli i ono što je on učinio kao dobrotvor Hrvatske i osobito Zagreba. Već smo spomenuli njegovo zalaganje za Akademiju i Sveučilište. O tome su g. 1929. pisali u spomenutom *Zborniku* tadašnji predsjednik Jugoslavenske akademije dr. Gavro Manojlović (str. 45–47) i tadašnji rektor sveučilišta dr. Josip Belobrk (str. 36–39). Bauer je također promicao podizanje hrvatskog seljaštva uvođenjem Raiffeisenova zadrugarstva u Hrvatsku koje se temeljilo na kršćanskim principima, a u tu svrhu je potaknuo osnivanje Hrvatske poljodjelske banke i bio član užeg osnivačkog odbora. Banka je našla najbolji odziv u katoličkim crkvenim krugovima, a dionice su potpisali biskup Strossmayer, nadbiskup Posilović, franjevački samostan, Društvo sv. Jeronima a najviše Prvostolni kaptol.

No, nadbiskupu Baueru mora ponajviše zahvaliti sam grad Zagreb. Od nadarbinskih zemljišta na području grada, Bauer je uz neznatnu odštetu prepuštao općini čitave komplekse osobito za stvaranje novih gradilišta. No, da bi ublažio stambenu nestašicu i sâm je dao sagraditi stambenu kuću »koja se proteže svojim frontama kroz tri najživlje otvorene i četvrtu zatvorenu, djelomično i natkritu ulicu na zemljištu nekadanjega nadbiskupskoga kućnoga vrta u Vlaškoj ulici, sa poldrugom stotinom stanova, koji su vrlo dobro došli gradskim inteligentnijim slojevima«, piše u svom prilogu u *Zborniku* Ivan Peršić (str. 72), najavivši unaprijed da će ulica s istočne strane te zgrade nositi Bauerovo ime. Tako je i bilo sve dok je komunisti nisu preimenovali u Kraševu ul., da bi u današnjoj Hrvatskoj dobila opet prvotno Bauerovo ime. No, najznačajnije Bauerovo djelo je već spomenuti kompleks zgrada Dječakčkog sjemeništa s nadbiskupskom gimnazijom na Šalati od 9.192 m² površine. Nadbiskupu Baueru moramo biti posebno zahvalni i mi isusovci jer nam je on darovao zemljište na Jordanovcu gdje je g. 1930. sagrađena kuća novicijata i doma duhovnih vježbi, a u njoj će poslije naći mjesto i *Filozofski institut* (g. 1937.) koji je godine 1989. prerastao u crkveni *Filozofski fakultet*. Na tom se zemljištu danas gradi prostrana knjižnica »Juraj Habelić« i nova zgrada Fakulteta s dvoranom.

Zaključak

Da je zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer unatoč mnogim svojim istaknutim djelima brzo pao u zaborav na znanstvenom, političkom, javnom pa i crkvenom području, ima više razloga. Nadiranje modernog liberalizma na znanstvenom polju u Hrvatskoj svjesno je potiskivalo sve što je »mirisalo na

14 Usp. Mario Strecha, *Katoličko hrvatstvo*, Zagreb 1997., str. 169–213.

tamjan«, pa i Bauerovu skolastičku filozofiju. To je osobito zavladao u vrijeme vladavine totalitarnog i bezbožnog komunističkog režima. Marksistički filozofski pisci, primjerice, Branko Bošnjak, također nisu s oduševljenjem pisali o Baueru. Tako Bošnjak u svojoj *Povijesti filozofije*, koja je tiskana u Zagrebu g. 1993., Baueru posvećuje manje od jedne stranice (Staljin je dobio 10 stranica!) ne spominjući uopće niti njegovo *Naravno bogoslovje* niti *Wundtov metafizički sustav*. Bauer je imao političkih protivnika. Petar Grgec piše da je bio poznat »kao srbofil« jer je pristajao uz hrvatsko–srpsku koaliciju, a bio je i kandidat koalicionaša (Ivekovića, Suka i Pliverića) za nadbiskupsku stolicu.¹⁵ Kao zagrebačkog nadbiskupa zasjenio ga je, dakako, njegov nasljednik, kardinal Alojzije Stepinac, ponajviše zato što je u relativno kratkom vremenu kao aktivni nadbiskup (od 1937. do 1946., a do smrti 1960. bio je interniran) postao mučenikom, a sada i blaženikom.

Antunu Baueru nisu potrebna preuveličavana hvaljenja, ali je potrebno stvarno vrednovanje njegova rada u vremenu u kojem je živio i po djelima koja je ostvario. Tome neka pridonese i ovaj naš prilog.

ANTUN BAUER – PHILOSOPHER AND ARCHBISHOP

Ivan MACAN

Summary

The author presents Bauer not only as a philosopher but his life as a whole. We find that some of the important aspects of Bauers life include him being a philosopher, but also an academic, archbishop and a donor to the sciences, society and Church. All of these aspects will help to reinstate the man and his works, as well as to help understand his ideas and notions.

15 Usp. Petar Grgec, *Dr. Rudolf Eckart*, Rijeka 1995. Grgec donosi ovu zgodicu: Kad je Bauera »na Veliku Gospu 1914. u zagrebačkoj katedrali nadbiskup Stadler zaognuo iz Rima poslanim palijem, rekao je kanonik Ivančan, koji se s kanonicima Švindermannom i Radičevićem nalazio u taj čas kraj glavnoga oltara na strani poslanice: 'A zakaj mu ne देने na vrat Svetoga Savu?' Ivančan je dao tu izjavu tako glasno da su ga čuli i bogoslovi, koji su bili ministranti u Stadlerovu pontifikalu« (nav. dj. str. 261). Kanonik Ivančan je bio mađaron.